

не існувало і не може існувати жодне суспільство¹. Працюючи, людина, як уже було зазначено вище, здобуває собі засоби для існування, тобто, для життя в суто біологічному аспекті. Крім того, частину результатів праці, які перевищують той мінімум, що необхідний для фізіологічних потреб, людина використовує, як правило, для свого морального, соціального розвитку. Праця є передумовою підвищення місця особи в суспільстві, а також її духовного рівня. За допомогою праці особа самостверджується. До того ж, багато вчених переконані, що праця сама по собі є джерелом задоволення, яке дозволяє людині реалізувати притаманний їй потяг до самоствердження в праці². Всі ці результати застосування людиною праці, зрештою, приводять до підвищення рівня її життя, до переходу від суто біологічного існування до достойного життя поміж інших людей. Недарма Л.Є. Кузнецова стверджує, що специфіка трудового права як галузі в значній мірі обумовлена особливим предметом трудових відносин, яким є праця, що невіддільна від особистості працівника³. Оскільки праця є невід'ємною від особистості працівника виходить, що вона є невід'ємною складовою і його життя загалом.

Таким чином, ведучи мову про такі загальнофілософські категорії як праця та життя людини, слід пам'ятати, що вони перебувають у тісному нерозривному взаємозв'язку. Відповідно право на життя та право на працю, що є одночасно можливостями реалізації даних благ, мають аналогічний зв'язок.

Також необхідно відзначити, що такий зв'язок між правом на життя та правом на працю має взаємообумовлюючий характер. Якість праці впливає на кількість та якість одержаних внаслідок неї засобів для існування та розвитку людини. Чим більше таких засобів одержує працівник – тим більше він може вплинути на рівень та якість свого життя. Отже, характер праці обумовлює

¹ Прокопенко В. І. Трудове право України: Підручник / В.І. Прокопенко. — Х.: Фірма «Консум», 1998. — 17 с.

² Мизес Л.Ф. Социализм. Экономический и социологический анализ / Л.Ф. Мизес. — М.: Catallaxy. — 1994. — С. 114-115.

³ Кузнецова Л.Е. Трудовая право – и дееспособность как гарантия реализации права на жизнь в сфере труда // Материалы международной научно-практической конференции «Право человека на жизнь и гарантии его реализации в сфере труда и социального обеспечения» / Л.Е. Кузнецова. — М.: Проспект, 2008. — С. 240.

рівень життя особи. Виходячи з цього, рівень реалізації та захисту права на працю впливає на рівень життя, яке, в свою чергу, є об'єктом конституційного права на життя. Більше того, уже з самим початком реалізації права на працю, починає діяти механізм захисту права на життя в сфері праці. Адже з моменту, коли людина починає працювати, вона починає одержувати засоби для існування (у вигляді винагороди за працю), розвиватися в тій чи іншій сфері, самостверджуватися. З іншої сторони право на життя, як неодноразово вказувалося вище, є основою всіх інших прав. За порушення права на життя, як первинного права людини, неможлива нормальна реалізація всіх інших прав.

Таким чином, лише за належної реалізації права на життя можлива належна реалізація права на працю, в той же час створення умов для вільного розпорядження своїм правом на працю, є одночасно забезпеченням права на життя. З цього випливає і те, що захист права на працю стає захистом права на життя і навпаки – без достатньої захищеності останнього неможливий захист права на працю в сфері трудового права.

Ольга Явор,

кандидат юридичних наук, доцент
кафедри цивільного права № 2
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

ЮРИДИЧНІ ФАКТИ В СІМЕЙНОМУ ПРАВІ: ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНИЙ АСПЕКТ

В умовах все більшого ускладнення суспільних відносин, появи нових моделей взаємодії між їх учасниками, значного впливу науково-технічного прогресу на реалізацію людиною її особистих прав і свобод, постійної зміни уявлень, що довгий час вважалися традиційними, про ті чи інші сімейні

цінності й необхідність їх захисту з боку держави, високої мобільності людей і все меншої їх зв'язаності в своїх приватних відносинах державними кордонами особливу актуальність здобуває виявлення ролі юридичних фактів у регулюванні сімейних правовідносин. Вказане завдання має вирішуватися у світлі тих загальнотеоретичних положень, які вже здобули статус доктринальних, із метою виявлення загальних закономірностей і специфіки дії юридичних фактів у сімейному праві порівняно з іншими галузями права.

Увага до юридичних фактів саме в сфері сімейного права зумовлена також все більшою актуалізацією питання щодо знаходження балансу між приватністю як одним із фундаментальних прав людини і загальним благом, на забезпечення якого має бути спрямовано державно-правове регулювання суспільних відносин. Як із цього приводу вказують західні дослідники, саме сімейне право є точкою перетинання й зворотного зв'язку між сім'єю та державою: сім'я відіграє формуючу роль у суспільстві, але закон і суспільство також здійснюють формуючий вплив на сім'ю¹.

Крім того, сімейні правовідносини від інших різновидів відносин у праві відрізняє саме своєрідність юридичних фактів, на підставі яких вони виникають. Це такі юридичні факти як шлюб, спорідненість, факт народження, акт усиновлення, встановлення опіки й піклування тощо. Часто такі факти поєднують не тільки юридичні, але й біологічні начала. Відповідна природа юридичних фактів чітко персоніфікує учасників сімейно-правових відносин, надає самим відносинам суто особистісний характер.

Слід зазначити, що сама доктрина юридичних фактів розроблялася головним чином у межах теорії правовідносин. У той же час, вчення про юридичні факти є невід'ємною складовою галузевих юридичних наук, які традиційно виходять із їх розуміння як конкретних життєвих обставин, з якими норми права пов'язують виникнення, зміну або припинення прав і обов'язків. Встановлюючи норми права, законодавець повинен «угледіти» юридичні факти, виділити їх із маси важливих і другорядних

¹ *McClain Linda C. Family Constitutions and the (New) Constitution of the Family / Linda C. McClain // Fordham Law Review. – Vol. 73. – 2006. – P. 834.*

соціальних обставин і правильно відтворити у нормах чинного законодавства. Неточне виділення юридичних фактів, неправильна їхня правова оцінка ведуть до того, що одним обставинам не надається належного значення, інші, навпаки, набувають невластивих їм якостей.

Для сімейного права категорія юридичних фактів набуває особливого значення з огляду на свій прикладний характер: від кола тих індивідуальних актів, вчинків, подій і станів, з якими право пов'язує розвиток сімейно-правових відносин, залежить структура самого сімейного права¹. Так, аналіз судової практики свідчить про те, що звернення судів до вказаного поняття в більшості випадків відбувається саме при розгляді сімейних справ. Може йтися, зокрема, про встановлення юридичного факту родинних відносин (див., рішення Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 5 жовтня 2011 р. у справі № 6-18139св11), встановлення юридичного факту народження особи в певний час та в певному місті (див. ухвалу Могилів-Подільського міськрайонного суду Вінницької області від 12 жовтня 2012 р. у справі № 2-0-98/2012), факту проживання однією сім'єю без реєстрації шлюбу (рішення Апеляційного суду Дніпропетровської області від 16 березня 2011 р. у справі № 22ц-20226/08), факту знаходження на утриманні (рішення Апеляційного суду Запорізької області від 2 листопада 2010 р. у справі № 22-6671/10), сукупності юридичних фактів, за якої виникає обов'язок утримувати повнолітніх дочку (сина) (рішення Петрівського районного суду Кіровоградської області від 04 листопада 2014 у справі № 400/1343/14-ц) та ін.

У функціональному аспекті за юридичними фактами визнається роль «важелів», що зрушують норми об'єктивного права до дії, виступають умовами, які забезпечують можливість виникнення, зміни та припинення правовідносин. Таке базове розуміння має бути покладено в основу визначення юридичних фактів для цілей нормативно-правового й індивідуально-правового врегулювання сімейних відносин, а також вивчення закономірностей їх розвитку на науковому рівні.

¹ *Family Law and Family Values / Edited by Mavis Maclean. – A series published for the Oñati Institute for the Sociology of Law. – Oxford and Portland, Oregon, 2005. – P. 1.*

Сам Сімейний кодекс України не оперує терміном «юридичний факт», однак вміння чіткої кваліфікації тих чи інших життєвих обставин як відповідного елементу складу правовідносин є важливою передумовою справедливого й ефективного врегулювання суспільних відносин. Відповідно, правове врегулювання сімейних відносин має виходити із загальнотеоретичного уявлення про юридичні факти як про: 1) життєві обставини – дії та події, наявні або відсутні; 2) прямо або опосередковано визначені гіпотезою норми права; 3) такі, що є підставою для виникнення зміни або припинення відповідних юридичних наслідків.

Щодо останньої з названих рис, слід зазначити, що вона дещо розширює розуміння юридичного факту порівняно із традиційним його визначенням як обставини, яка є підставою для виникнення, зміни або припинення правовідносин. Видається обґрунтованою позиція тих вчених, які вказують на необхідність охоплення поняттям юридичного факту тих правових ситуацій, за яких юридичні факти спричиняють наслідки, що не втілюються у правовідносини. Наприклад, у силу факту народження людини виникає правосуб'єктність. Ця правосуб'єктність виступає передумовою виникнення правовідносин, але сама не є правовідношенням. Разом з тим, правосуб'єктність є правовим наслідком настання відповідних юридичних фактів. Щоб охопити усі факти такого роду, потрібно говорити про пов'язані з ними юридичні наслідки взагалі, а не тільки про виникнення, зміну або припинення правовідносин¹.

Дії і події, звичайно, можуть виникати й існувати безвідносно до права. Однак статус юридичних фактів вони набувають тільки у зв'язку із правом. Так, можна виділити ті дії й події, які мають місце в сфері сімейних відносин, але правового характеру не набувають, а отже – не мають статусу юридичних фактів. Наприклад, хрещення дитини є дією, яку вчиняють батьки, але вона не має правового характеру і не є юридичним фактом, а тому не може виступати підставою для виникнення, зміни або припинення прав і обов'язків. Домовленість між подружжям щодо розподілу обов'язків з приводу ведення домашнього господарства також не є предметом правового регулювання, а тому в

¹ Чувакова А. М. Юридические факты, фактические составы и их дефекты : монография / А. М. Чувакова. – Одесса : Фенікс, 2009. – С. 34.

даному разі не йдеться про юридичний факт. Вирішення батьками питання, до якої спортивної секції віддати дитину і з якого віку вона має вивчати іноземну мову, святкування річниці одруження і т.д. не є питаннями, що перебувають в площині правового регулювання. Держава не може зобов'язати батьків забезпечувати, щоб дитина лягала спати у певній годині тощо¹. Тому головне, що має бути з'ясовано, перш ніж вдаватися до розподілу юридичних фактів на дії і події, – це питання щодо того, чи дійсно має місце юридично значуща обставина.

Безумовно, визначення межі між обставинами, що потребують правового регулювання (а отже, при зверненні до суду з відповідним позовом суд не може відмовити в його розгляді), й тими, що перебувають поза правовим регулюванням (а тому суд має відмовити у розгляді позовної заяви), є складним завданням. На сьогодні, наприклад, Сімейний кодекс України (ст. 146) передбачає, що ім'я дитини визначається за згодою батьків. Спір між батьками щодо імені дитини може вирішуватися органом опіки та піклування або судом. Таким чином, таке, як видається, суто особисте питання, може вирішуватися в судовому порядку. Це пояснюється значущістю імені для людини. В судовій практиці інших держав можна знайти приклади, коли судді забороняють батькам давати дитині те чи інше ім'я, мотивуючи саме інтересами дитини. Так, наприклад, суд Франції заборонив називати дівчинку «Нутелла», вказавши, що таке ім'я призведе до принижень дитини, оскільки є співзвучним з назвою продукту харчування, що суперечить здоровому глузду й інтересам самої дитини. В Україні судове вирішення спорів, пов'язаних з іменем дитини, не є поширеною практикою. Єдиний державний реєстр судових справ налічує лише 71 справу в цій категорії, які здебільшого мають своїм предметом необхідність внесення виправлень через неточно зроблені актові записи про ім'я дитини, зокрема у зв'язку із особливостями передання українською мовою імен представників національних меншин (див., наприклад, постанову Комунарського районного суду м. Запоріжжя від 17 квітня 2007 р. у справі № 2а-645/07).

¹ Family Law. Issues, debates, policy / Edited by Jonathan Herring. – Willan Publishing, 2012. – P. 13.

Отже, на підставі викладеного вище ми можемо зробити такі висновки. Розуміння природи юридичних фактів і їх значення для цілей правового регулювання з огляду на інтеграційну функцію теорії держави і права має лягти в основу концепції юридичних фактів в галузевих юридичних науках, зокрема в сімейному праві. Історія розвитку теорії юридичних фактів свідчить про те, що загальне їх поняття формувалося на підставі конкретних юридичних знань про окремі види юридичних фактів, поява яких була зумовлена об'єктивною потребою виникнення, зміни й припинення суспільних відносин.

Ігор Якубівський,

*к.ю.н., доцент кафедри цивільного права та процесу
Львівського національного університету
імені Івана Франка*

СТВОРЕННЯ РЕЗУЛЬТАТУ ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ЮРИДИЧНИЙ ФАКТ

У ст. 11 ЦК України серед підстав виникнення цивільних прав та обов'язків названо створення літературних, художніх творів, винаходів та інших результатів інтелектуальної, творчої діяльності.

Насамперед, слід визначитися із тим, щодо яких саме об'єктів підставою виникнення суб'єктивних цивільних прав є факт створення. У наведеному положенні ст. 11 ЦК України йдеться про «результати інтелектуальної, творчої діяльності». Даний термін, будучи закріпленим у Конституції України (ч. 1 ст. 41, ч. 2 ст. 54), послідовно вживається у ЦК України (ст. ст. 11, 31, 32, 177, 199, 418 та ін.). У цьому аспекті варто, однак, зауважити, що поняття «результат інтелектуальної, творчої діяльності» і «об'єкт права інтелектуальної власності» не є тотожними: не кожен об'єкт пра-

ва інтелектуальної власності є результатом інтелектуальної, зокрема творчої, діяльності, і навпаки – не кожен такий результат стає об'єктом права інтелектуальної власності.

Із зазначеного випливає, по-перше, що факт створення не є підставою набуття права інтелектуальної власності на ті об'єкти права інтелектуальної власності, які не відносяться до результатів інтелектуальної, зокрема творчої, діяльності. Це стосується, наприклад, засобів індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг – комерційних найменувань, торговельних марок, географічних зазначень, у механізмі набуття майнових прав інтелектуальної власності на які факт створення не є ані окремим юридичним фактом, ані елементом юридичного складу.

Крім того, враховуючи нетотожність понять «інтелектуальна діяльність» і «творча діяльність», варто виходити із того, що про «створення» може йти мова лише стосовно результатів саме творчої діяльності. У літературі до «нетворчих» результатів інтелектуальної діяльності відносять, наприклад, фонограми, передачі організацій мовлення¹.

У цьому аспекті викликає певні заперечення точка зору О.В.Басая, за якою термін «створення» може бути використаний у якості узагальнюючого терміну, який в широкому значенні слова може бути визначений як діяльність, внаслідок якої з'являється новий результат інтелектуальної, творчої діяльності, виражений в об'єктивній формі, який відповідає критеріям охороноздатності встановленим у законодавстві².

Вироблення фонограми чи відеограми, перша трансляція передачі (програми) організації мовлення не є творчою діяльністю, а тому немає жодних підстав для того, аби вести мову про «створення фонограми», «створення відеограми» чи «створення передачі (програми) мовлення». У цьому аспекті варто погодитися із В.А.Беловим у тому, що працівники звукозаписувальних

¹ Дозорцев В.А. Интеллектуальные права: Понятие. Система. Задачи кодификации. Сборник статей / В.А.Дозорцев; Исслед. центр частного права. – М.: Статут, 2005. – 416 с. – С.40-41.

² Басай О.В. Підстави виникнення цивільних прав та обов'язків у сфері інтелектуальної власності (проблеми теорії): Дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право / О.В. Басай. – Одеса, 2015. – 458 с. – С.163.